

lar en fr., oc. i port., o sigui les tres llengües romàniques de fort substrat cèltic.¹

Però per damunt de tot podem considerar com un fet establert que el diftong proto-cèltic EI, que altres vegades apareix en gàllic com È, en un bon nombre de casos està representat per Ī, com ho assenyala repetidament Thurneysen (*Keltoroman.*, pp. 10, 68) i com ho va deixar definitivament esclarit el magistral lingüista i celtòleg màxim.

En un dels seus últims articles (*ZfVglSprfg.* LIX, 1932, 15-16) provà que és MĒNA (< MEINĀ) 'mineral' la forma representada en el celta insular i en cat.-oc. MENA, en lloc del fr. *mine*, que postula MĪNĀ; junt amb Ptolemeu, ens dóna Ausoni *Divona*; *Divonne* és un riu de l'Ain; i, en inscripcions, formes del tipus *Divogenus* van de bracet amb altres com *Devognata*, com a prolongament de l'indoeur. ΔΕΙΥΟΣ 'diví', ll. *divus*; al costat del gal·lo-llati RĒNUS, nom del Rin, i al costat de l'irl. *rian* (< RĒNOS) 'corrent d'un riu', la forma RĪNOS està testimoniada per l'a.-al. ant. *Rin*, i per *rin* com a nom apel·latiu d'un gran nombre de xaragalls, rierols i riets, no sols de la Suïssa alemanya (per tant no és un cas de generalització com el de *Aar* 'riu et qualsevol', i els semblants de *Noguera*, *Valira*, *Garona*, *Gàver* en els Pirineus), sinó també en tot el Nord d'Itàlia, i en molts punts de França; on aquests fets es documenten copiosament des del S. XI.² Casos ben provats que basten, si en deixem de banda d'altres de probables però més discutibles.³

Contra el que s'havia cregut, quedà, doncs, donada la prova que al ky. *gúyro* correspondria un *VĪRĀRE almenys en gran part del continent cèltic. I podem deixar en suspens si aquest tractament Ī, junt amb È, es deu a una diferència cronològica o a una discrepància dialectal, o en certs casos a una adaptació del vocabulisme cèltic al llatí, com sigui que cap d'aquestes possibilitats afectaria la versemblança d'aquesta explicació etimològica.³

Concloïa jo l'article dient que, per damunt de tot, quedaria enterrada ja l'extravagant etimologia VIBRARE. Ai las no ha estat així. Wartburg, home de caràcter sobri i d'una obstinació fundada en les seves idees de grandesa, s'hi aferra estranyament en el *FEW* XIV, 384-405 (*mantenella* y no *enmendalla* és d'hidalgos, no sols castellans), repetint els sofismes vells, aculant els ulls a les demostracions i abrigant-se poruc en el desconeixement de les refutacions:⁴ més fa, car l'ha imposada pòstumament a la seva reedició del Bloch. Inútil entretenir-se a refutar-ho de nou, car res hi ha aportat de valor general. I ni els seus deixebles fidels han volgut seguir-ho. Se li ha rebel·lat resoltament fins el seu habitual assessor en matèria preromana, JHubschmid que, en un bon article de *Rom. Phil. Cal.* xv, 1962, 245-253, s'adherí resoltament a l'etimologia cèltica, aportant alguna confirmació de detall a les meves raons.⁵

DERIV. [Lab. 1840] *virada* resta terme de gent de mar: «La Punta de Trencabraços és la *virada* cap a Montgó» (punta extrema SE. del Golf de Roses), L'Escala, 1958; o figurat, ponderant la brusquedat d'un

canvi moral, per la comparació amb la de la balandra que fa bordades, imatge predilecta de NOLLER: «--- Si l'viatge de son esperit, al mudar de rumbo, exigís al cos una *virada* ---» (*Vilaniu*, 256); «la mateixa D.ª P. --- no sols renunciaria --- sinó que --- els fugiria --- I això era una contrarietat que la Pilar *sentia* que devia callar --- no pas reflexionant, sentint tot això amb l'aspror que sempre ens causa la *virada* forçosa d'un impuls agradós, anava --- com cega i sense badar boca ---» (*Pilar Prim*, O. C., 69.10).

Viratge no l'ha substituït, se li ha encastat com a mot recent i afrancesat, terme de fotogràfs [Bulbena, 1905] i més recent encara, de ciclistes, motoristes i aviadors: en un dels seus vols ardits, ve el moment de la perillosa baixada: «ara només havíem d'enfrontar el darrer *viratge*, acabar gradualment el descens i --- al cap d'uns moments endevinàvem, més que no sentíem, que les rodes havien pres contacte amb el sòl», 1917, Canudas, *Història de l'Aviació Catalana*, 44b4. *Virador*, nàut. [Lab. 1840].

Virol, *violet* [Belv.], penetrà en qualitat de terme de joc i juguines, manllevat de l'oc.⁵ en particular oc. ant. *violet* «moulinet, jouet d'enfant» (PDPF), en cat. ja 1875, data de *violet* 'baldufeta, juguina': «s'arribà a compadir d'aquell pobre minyó, que anava d'unas mans en altres com un *violet*», Feliu i Codina (*La Dida*, p. 104); cites de NOLLER (*AlcM*) (cf. «*birolet*: lo dit de deixa y posa», Belv.). «Un altre cop d'efecte: --- arrencant-se la barretina, enlairant-la a nivell del porró amb l'altra mà, refiletant com un *violet* sobre un sol peu, i acabant amb un crit ---», NOLLER (O. C. VIII, 137.15). Manlleu directe del gascò a Biel·sa: *el biról* 'el baldó' (peça de fusta giratòria, quasi quadrada) (1965), srag. *birol* «riegel», Krüger, VKR VII, 363. Altrament cf. VIROLLA.

L'únic membre d'aquesta família que tingué una penetració forta i relativament durable en català, és el sub-grup que podem simbolitzar amb el fr. *environ*. Per a nosaltres almenys (i potser pertot) el seu punt de partida concret estigué en l'occità antic, i en particular la partícula oc. ant. *viron* «autour», ja força documentada en els trobadors (*PSW* VIII, 797-8), amb veritable paper de preposició, i també d'adverbi.

És del tipus formatiu, tan descabdellat en oc., it. i cat., que tenim en els nostres a (o de) *bocons*, a *reculons*, a *genollons*, i que en it. i oc. antics encara funcionava sense prefixació de preposicions i amb caràcter d'adverbi: (*cadere*) *boccone* [Dino Compagni, any 1310], ~ *bocconi* [Firenzuola, 1530], (*andare*) *ginocchione* [Giov. Villani, c. 1350], ~ *ginocchioni* [Passavanti, 1354], i aviat comença a pendre prefixació (*in ginocchione*, Guittone d'Arezzo, †1294), oc. ant. *genolhons* «à genoux» (també aviat a o de *genolhons*), i ja també apareix *al viron* etc., alguna vegada en oc. ant., on és, però, normalment una vera preposició o adverbi: *viron la taula* etc., *se mover viron*, i finalment *en viron* l'adotzenat terme oc. i francès (cf. *a reculons*, vol. II, s. v. *CUL*, 1099a57ss.).

En el nostre període arcaic mostra considerable penetració cat., sobretot en la variant prefixada *en vi-*